

Κείμενο Ι: Χαρτογραφώντας τα αθέατα δηλητήρια

Άρθρο της Τασούλλας Καραϊσκάκη στην εφημερίδα Η Καθημερινή, 25.11.2018.

[1] Τοξικός. Ισχυρή λέξη στην ορολογία των περισσότερων, χρόνια πολλά τώρα. Ωστόσο μόλις φέτος ανακηρύχθηκε από το Λεξικό της Οξφόρδης «λέξη της χρονιάς», λόγω της αυξημένης χρήσης της –και όχι της «ηλικίας» της–, είπαν. Με την ίδια λογική είχε επιλεγεί το 2017 νεολογισμός του 1965 (youthquake, ο «σεισμός» που προκαλούν τα νιάτα) και το 2016 νεολογισμός του 1992 (post-truth, μετα-αλήθεια). Ο όρος «τοξικός» με τη μεταφορική του έννοια εισήχθη στην κοινή αγγλική το '90· σε σύγγραμμα για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε το 1996, από την Αμερικανίδα πανεπιστημιακή Μάρσια Γουίκερ, προκειμένου να προσδιοριστεί επακριβώς ο αυταρχικός, σκληρός, αλαζονικός, στενοκέφαλος, θερμοκέφαλος, προκατειλημμένος, διεφθαρμένος ηγέτης. Ο αρχηγός μιας ομάδας, ενός οργανισμού, ενός κόμματος, ενός κράτους, που κάνει κατάχρηση εξουσίας κι αφήνει τους υφισταμένους ή τη χώρα του σε χειρότερη κατάσταση από πριν.

[2] Στην καθημερινή ζωή ο όρος χαρακτηρίζει συντρόφους, γονείς, φίλους, σχέσεις, συναισθήματα, καταστάσεις, περιβάλλοντα, συνήθειες, πρακτικές. Δεκάδες εγχειρίδια και οδηγοί έχουν γραφτεί για την επιβίωση στη σημερινή «τοξική» εποχή, ενώ εξαιρετικά δημοφιλή είναι στο Διαδίκτυο τα τεστ για να ανακαλύψεις αν είσαι ή ποιος είναι «άνθρωπος τοξικός», δηλαδή πικρόχολος, γκρινιάρης, μίζερος, υστερόβουλος, νάρκισσος, βίαιος, κυνικός, αν ζεις υπό συνθήκη «τοξική».

[3] Το δηλητηριασμένο βέλος, όπως εξιστορεί το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, που «εκτοξεύτηκε» κατά την αρχαιότητα από τους Έλληνες (τοξικόν φάρμακον ήταν το δηλητήριο με το οποίο οι μακρινοί πρόγονοί μας άλειφαν τη μύτη του τόξου – εξού και τοξικόν), καταλήγει, έχοντας διαπεράσει αναρίθμητους στόχους, σε πλήθος «μπουκάλια» με δηλητήριο, σήμερα. Κυριολεκτικά, ζούμε σε έναν πλανήτη με εκατομμύρια τόνους δεκάδων χιλιάδων χημικών ουσιών που δηλητηριάζουν τον αέρα, τα εδάφη, τους ωκεανούς, την τροφή, το σώμα και τα γονίδιά μας. Και μεταφορικά, στην κοινωνία (π.χ. τοξικός ανδρισμός και #MeToo), την οικονομία, την πολιτική.

[4] Πανεπιστημιακοί καθηγητές στις ΗΠΑ, η Τζιν Λίπμαν-Μπλούμεν, η Μπάρμπαρα Κέλερμαν, ο Τέρι Πράις, μελέτησαν σε βάθος, τις δύο τελευταίες δεκαε-

τίες, τις τοξικές σχέσεις εξουσίας. Από το 2011, μάλιστα, γίνεται ζωντανή συζήτηση για την ανάγκη να αποδομηθεί το τοξικό πολιτικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί (όχι μόνο στις ΗΠΑ), με καταστάσεις δικαστικές και χαοτικές, με βιτριολικές αντιπαραθέσεις μεταξύ υποψηφίων, ύβρεις, ανελέητα κατηγορητήρια, απειλές, σκευωρίες, κακοχωνεμένες δανεικές θεωρίες, αλαζονεία, ακαμψία.

[5] Αναλυτές και στοχαστές επιχειρούν να ξεδιπλώσουν τις αιτίες που ο σπόρος του λαϊκισμού βρίσκει τόσο γόνιμο έδαφος. Ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν μιλάει για τα φαινόμενα εκκρίζωσης, που πρώτη είχε παρατηρήσει προ δεκαετιών η Σιμόν Βέλ. Αντί να ενισχύονται οι κοινωνικές δομές, αυτές διαλύονται και ανασυντάσσονται κατά το δοκούν. Δημιουργούνται πλασματικοί δεσμοί, ώστε να μπορούν να καταστραφούν εύκολα όταν οι περιστάσεις το απαιτούν. Στη ρευστή κοινωνική μας κατάσταση, άνθρωποι σε σύγχυση από την απώλεια του κοινού κόσμου, των στοιχείων που καθιστούσαν τον κοινό βίο οντότητα ζωντανή, βρίσκονται σε μια συνεχή αναζήτηση ταυτότητας. Και «η νέα ταυτότητα που δημιουργούν ενδέχεται να είναι εξόχως τοξική και επιθετική, αν κρίνουμε από την άνοδο του ακροδεξιού λαϊκισμού και το κλίμα εσωστρέφειας που συνεχώς καλλιεργεί».

[6] Ο εξοβελισμός της εντοπιότητας, η οριστική ρήξη με τις παραδόσεις και το παρελθόν, λέει ο Μπάουμαν (και ο Κρίστοφερ Λας κ.ά.), έχουν εκθρέψει έναν μηδενισμό, μια πολιτισμική τάμπουλα ράζα. Αυτός ο μηδενισμός, η ρευστότητα, η εκκρίζωση, ο «ελάχιστος εαυτός» ευνοούν τον επαναπροσδιορισμό, με έναν ιδιαιτέρως επιθετικό τρόπο, της έννοιας του «ανήκειν» (συνήθως σε μια θρησκεία, μια φυλή). Και οδηγούν σε έναν προγονισμό, έναν εθνορομαντισμό, ένα κλίμα γενικευμένης νοσταλγίας για χαμένες αξίες και σταθερές, που γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από πολιτικούς χώρους, ιδιαζόντως τοξικούς. Η πολιτική φαντασία ακινητοποιείται και θεριεύουν η σύγχυση, ο φυλετισμός, ο απομονωτισμός. Ένα κουβάρι οργής... τοξικό, που εκκρίνει νέα δηλητήρια.

[http://www.kathimerini.gr/996855/opinion/epikairothta/politikh/xartografwntas-ta-a8eata-](http://www.kathimerini.gr/996855/opinion/epikairothta/politikh/xartografwntas-ta-a8eata-dhlhthria)

[dhlhthria](http://www.kathimerini.gr/996855/opinion/epikairothta/politikh/xartografwntas-ta-a8eata-dhlhthria)

Κείμενο II: Συνέντευξη του Ερνέστο Λακλάου

Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει σε συνέντευξη που δόθηκε από τον Αργεντινό αριστερό μεταμαρξιστή φιλόσοφο Ερνέστο Λακλάου (1935-2014) τον Ιούνιο του 2008 στον Νίκο Χρυσοθωρά, δημοσιογράφο της εφημερίδας Η Εποχή.

Με δύο λόγια, τι ακριβώς σημαίνει λαϊκισμός;

Η λαϊκιστική λογική, είτε προέρχεται από τα αριστερά, είτε από τα δεξιά, έχει ένα και μόνο βασικό χαρακτηριστικό: τη διχοτόμηση του κοινωνικού πεδίου ανάμεσα στους «προνομιούχους» και τους «μη προνομιούχους». Ο λαϊκιστής απευθύνεται στους τελευταίους –παρακάμπτοντας το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνίας– και ζητά την υποστήριξή τους, ώστε να ανατραπεί το υπάρχον «κατεστημένο». Αυτή είναι κλασική μορφή του λαϊκισμού.

Ο λαϊκισμός αναπτύσσεται όταν συσσωρεύεται ένας μεγάλος όγκος κοινωνικών και οικονομικών αιτημάτων, τα οποία δεν μπορούν να ικανοποιηθούν στο πλαίσιο του υφιστάμενου πελατειακού θεσμικού συστήματος. Εντέλει, εμφανίζεται κάποιος στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας, ο οποίος απορρίπτει τους μεσάζοντες, που παρεμβάλλονται ανάμεσα στον ηγέτη και τους πολίτες, και αυτοπαρουσιάζεται ως άμεσος εκπρόσωπος του «λαού».

Είπατε ότι ο λαϊκισμός απευθύνεται πάντα στους μη προνομιούχους. Αυτό σημαίνει και ότι κάθε πολιτικό πρόγραμμα που στοχεύει στη χειραφέτηση περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων είναι απαραίτητως και λαϊκιστικό;

Σε ένα βαθμό, ναι. Υπάρχουν δύο ειδών πολιτικές διαδικασίες: στην πρώτη, παρατηρείται ευρεία κινητοποίηση των μαζών στη βάση εκείνου που έχουμε (μαζί με την Chantal Mouffe) ονομάσει «λογική της ισοδυναμίας», στο πλαίσιο της οποίας εμφανίζεται και ο λαϊκισμός. Στη δεύτερη, κυριαρχούν επιμέρους αιτήματα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, τα οποία ικανοποιούνται από διαχειριστές πολιτικούς, στη βάση αυτού που αποκαλούμε «λογική της διαφοράς». Σε κάθε πολιτικό σύστημα οι δύο αυτές διαδικασίες συνυπάρχουν, σε διαφορετικές όμως αναλογίες.

Επομένως, για εσάς ο λαϊκισμός δεν είναι έννοια με αρνητική σημασία.

Όχι, είναι ένας ουδέτερος όρος. Το κατά πόσον ο λαϊκισμός είναι αντιδραστικός ή προοδευτικός, εξαρτάται από το περιεχόμενο των αιτημάτων του και όχι από τη δομή του.

Το αντεπιχείρημα είναι ότι ο δεσμός που δημιουργείται ανάμεσα στον χαρισματικό λαϊκιστή ηγέτη και τον λαό του είναι εγγενώς επικίνδυνος για τη δημοκρατία και τους θεσμούς της;

Όχι απαραίτητα. Ο πιο χαρισματικός ηγέτης του 20ού αιώνα ήταν ο Ντε Γκολ και δεν θυμάμαι κανέναν να τον χαρακτήρισε απειλή για τη δημοκρατία. Ο λαός αποκτά πάντα συναισθηματικό δέσιμο με τους ηγέτες του, εκτός από τις περι-

πτώσεις εκείνες όπου το κράτος και οι θεσμοί λειτουργούν τόσο παντοδύναμα που κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο. Αυτό όμως συμβαίνει σπάνια και συνήθως προϋποθέτει ότι η εξουσία βρίσκεται στα χέρια μιας απρόσωπης ολιγαρχίας γραφειοκρατών. Όταν κυβερνούν αυτοί οι τεχνοκράτες, τότε η πολιτική και η δημοκρατία καταργούνται. Εξίσου επικίνδυνη, από την άλλη πλευρά, είναι και η πλήρης απαξίωση των θεσμών, κάτι που συνέβη στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η ταύτιση με τον ηγέτη είναι τόσο απόλυτη, που οδηγεί στη θηριωδία, όπως στην περίπτωση του Χίτλερ. Ο Φρόιντ περιγράφει με πολύ έξυπνο τρόπο τη διαφορά ανάμεσα στα δύο άκρα, στην *Ψυχολογία των μαζών*.

<https://tvxs.gr/news/έγραψαν-είπαν/o-αναγκαίος-παικισμός-συνέντευξη-του-ερνέστο-πιακλάου>

Κείμενο III: Μεταπλάσεις

Ποίημα από τη μεταθανάτια συλλογή του Γιάννη Ρίτσου Υπερών (1985).

Πολλά είναι δύσκολα,
πιο δύσκολα ακόμα –
οι μπόγοι των προσφύγων στο πεζοδρόμιο,
το κλειστό χαρτοπωλείο,
τα δεκανίκια του περιπτεριούχου,
ένα θαλασσοπούλι, ένα άστρο, ένα κατάρτι.
Πολλά δυστροπούν στη ματιά σου,
πολλά δυσπιστούν στην αφή σου.
Και πρέπει πάλι ν' αγρυπνήσεις
ως τη συγκινημένη εκείνη απάθεια, ώσπου, τέλος,
τίποτα πια δε θα διαφωνεί μαζί σου. Ανέβα,
έχει μια θέση στο λεωφορείο. Βρέχει.

Αθήνα, 12.III.85

Γιάννης Ρίτσος, Υπερών, Κέδρος, Αθήνα 2013.

ΘΕΜΑ Α

Να συνοψίσετε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύσσεται ο ραϊκισμός, σύμφωνα με το Κείμενο Ι. (50-60 λέξεις)

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Β

Ερώτημα 1ο

Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις αποδίδουν ορθά τις απόψεις της αρθρογράφου (Κείμενο Ι); (Να σημειώσετε Σ ή Λ). Να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας παραθέτοντας σχετικά αποσπάσματα από το κείμενο.

- α. Η λέξη «τοξικός» πρωτοχρησιμοποιήθηκε με κυριολεκτική σημασία.
- β. Η λέξη «τοξικός» δεν είναι κατ' ανάγκη επιτιμητικός χαρακτηρισμός.
- γ. Σήμερα το επίθετο «τοξικός» αναφέρεται μόνο στους πολιτικούς.
- δ. Ο ραϊκισμός στηρίζεται στη διάλυση των παραδοσιακών δομών.
- ε. Η απώλεια της ταυτότητας του κοινωνικού συνόλου μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης για επιβολή ακραίων απόψεων.

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 2ο

- α) Πώς συνδέεται η σημασία της λέξης «τοξικός» με τον ραϊκισμό στο Κείμενο Ι;
- β) Να συσχετίσετε τον τίτλο του Κειμένου Ι με το περιεχόμενό του.

(Μονάδες 5+5 = 10)

Ερώτημα 3ο

Ποιες όψεις του θέματος του ραϊκισμού φωτίζει η συνέντευξη του Λακλάου (Κείμενο ΙΙ);

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Γ

Ποιο είναι το ερώτημα που, κατά τη γνώμη σας, θέτει το ποίημα (Κείμενο ΙΙΙ); Ποια είναι η απάντηση του ποιητικού υποκειμένου σ' αυτό; Ποια είναι η δική σας απάντηση; Να την αναπτύξετε σε 200 περίπου λέξεις.

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Δ

Διαβάσατε κάπου ότι ο λαϊκισμός αποτελεί απειλή για τη δημοκρατία. Ενόψει, λοιπόν, της ημέρας μνήμης για την αποκατάσταση της ελληνικής Δημοκρατίας (24 Ιουλίου), γράψετε ένα άρθρο στην ηλεκτρονική σχολική εφημερίδα στο οποίο αναπτύσσετε τις σκέψεις σας σχετικά με το θέμα αυτό. (350 περίπου λέξεις)

(Μονάδες 30)